AKTYORLIK SAN'ATINING PAYDO BO'LISHI

Abilbaev Allayar Baxıtbaevich
O'zbekiston davlat san'at va madaniyat institute
Nukus filiali magistranti

ANNOTATSIYA: *Ushbu maqolada aktyorlik san'atining tarixi, uning qadimgi ildizlari, rivojlanish bosqichlari va zamonaviy shakllari o'rganiladi. Maqola aktyorlik san'ati insoniyat madaniyatida qanday paydo bo'lganini, uning ijtimoiy, madaniy va estetik ahamiyatini tahlil qiladi.*

Kalit so'zlar: *aktyorlik san'ati, teatr, qadimgi davr, rivojlanish, dramatik ifoda.*

ANNOTATION: *This article explores the history of acting, its ancient roots, stages of development, and contemporary forms. The article analyzes how the art of acting originated in human culture, its social, cultural, and aesthetic significance.*

Keywords: *acting, theatre, antiquity, development, dramatic expression.*

АННОТАЦИЯ: *В данной статье исследуется история актерского искусства, его древние корни, этапы развития и современные формы. В статье анализируется, как появилось актёрское искусство в культуре человечества, его социальное, культурное и эстетическое значение.*

Ключевые слова: *актерское искусство, театр, древний период, развитие, драматическое выражение.*

KIRISH

Aktyorlik san'ati – bu inson hissiyotlarini, ichki dunyosini va jamiyatdagi voqealarni sahnada ifodalash vositasi. Shu san'at shakli orqali inson o'z tajribasini boshqalarga yetkazadi, jamiyatda ijtimoiy va madaniy aloqalarni mustahkamlaydi. Tarixiy manbalar shuni ko'rsatadiki, aktyorlik

imrconf.com

san'ati diniy va rituallardan shakllangan, keyinchalik esa dramatik teatr va sahna san'ati shaklini olgan. (Carlson, 2004)[1].

Aktyorlik san'atining paydo bo'lishi, uning qadimgi ildizlari va rivojlanish bosqichlarini o'rganish orqali biz insoniyat madaniyatining muhim qismi sifatida teatrning o'rnini tushuna olamiz. Aktyorlik san'ati insoniyat tarixida qadimgi davrlardan beri mavjud bo'lgan. Antropologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, qadimgi odamlar tabiat hodisalarini tushuntirish va diniy marosimlarda dramatik ifodalarni qo'llagan (McConachie, 2010).[2]

Misr va Mesopotamiya madaniyatlarida diniy rituallar davomida dramatik sahnalar tashkil etilgan. Bu sahnalar orqali xudolarga duo qilinib, qadimiy jamiyatning ijtimoiy va diniy qadriyatlari ifodalangan (Brockett & Hildy, 2007).

Antik Yunonistonda esa aktyorlik san'ati alohida rivojlangan. Miloddan avvalgi V asrda Attikada tashkil etilgan teatrlarda dramatik spektakllar o'tkazilgan. Sofokl, Evripid va Aristofan kabi dramaturglar inson tabiati, ijtimoiy munosabatlar va axloqiy masalalarni sahnaga olib chiqqan (Cartledge, 1997).[3]

Shu davrda aktyorlar professional faoliyat sifatida rituallarni va diniy marosimlarni sahnaga ko'chirishgan. Antik Yunonistonda teatr faqat ko'ngilochar emas, balki axloqiy va ijtimoiy ta'sir vositasi sifatida ham xizmat qilgan. Rim davrida teatr yanada ommalashib, odamlarni tarbiyalash va o'qitish vositasi sifatida rivojlangan (Goldhill, 2007).[4]

Rim teatri ko'proq komediya va sarkazmga asoslangan bo'lsa-da, u aktyorlarning sahnadagi texnik mahoratini oshirishga xizmat qilgan.

O'rta asrlarda Yevropada aktyorlik san'ati diniy marosimlar bilan bog'liq edi. Katolik cherkovlari tomonidan tashkil etilgan "misteriya" va

[1] Carlson, M. (2004). *Theories of the Theatre: A Historical and Critical Survey from the Greeks to the Present*. Cornell University Press.
[2] McConachie, B. (2010). *Performance and Anthropology*. Routledge.
[3] Cartledge, P. (1997). *The Cambridge Companion to Greek Tragedy*. Cambridge University Press.
[4] Goldhill, S. (2007). *The Audience of Athenian Tragedy*. Cambridge University Press.

imrconf.com

"mirakl" o‘yinlari odamlarni diniy haqiqatlar bilan tanishtirishga qaratilgan. Shu davrda aktyorlar ko‘proq diniy va axloqiy vazifani bajaruvchi shaxs sifatida qaralgan (Brockett & Hildy, 2007).

Renessans davrida aktyorlik san’ati yangi rivojlanish bosqichini boshladi. Italiyaning “Commedia dell’arte” maktabi professional aktyorlarning sahnadagi improvizatsiyasi va rol ijodini rivojlantirdi. Shu davrda aktyorlar o‘z mahoratini oshirish, personaj yaratish va dramatik ifodalarni mukammallashtirishga katta e’tibor qaratdi (Nicoll, 2009).[5]

Angliya va Fransiyada teatr klassik janrlarni shakllantirib, dramaturgiya va aktyorlik san’atini yanada chuqurlashtirdi. Shuningdek, sahna dekoratsiyasi, kostyum va musiqa ham aktyorlik san’atining ajralmas qismiga aylandi.

Aktyorlik san’ati quyidagi asosiy xususiyatlarga ega:

1. **Dramatik ifoda** – aktyor hissiyotlarini tana harakati, ovoz va mimika orqali ifodalaydi.
2. **Rol yaratish** – har bir aktyor sahnada o‘ziga xos obraz yaratib, tomoshabinga muhim mavzuni yetkazadi.
3. **Interaktivlik** – sahnadagi voqea va tomoshabin reaksiyasi o‘rtasida muloqot yuzaga keladi.
4. **Madaniy ta’sir** – aktyorlik san’ati jamiyatdagi axloqiy, ijtimoiy va siyosiy masalalarni aks ettiradi (Hagen, 1991).[6]

Shu xususiyatlar aktyorlikni nafaqat ko‘ngilochar, balki madaniy, tarbiyaviy va intellektual faoliyat sifatida ajratadi. XX asrda aktyorlik san’ati kino, televideniye va zamonaviy teatr orqali global miqyosda rivojlandi. Stanislavskiy va Strasberg metodlari aktyorning ichki psixologik jarayonlarini sahnaga chiqarishga qaratilgan. Bu metodlar aktyorlikni professional san’atga

[5] Nicoll, A. (2009). *The Development of Modern Drama*. Cambridge University Press.

[6] Hagen, U. (1991). *Respect for Acting*. Wiley Publishing.

imrconf.com

aylantirdi va psixologik chuqurlikni sahnada ifodalash imkonini yaratdi (Stanislavski, 1936).[7]

XXI asrda aktyorlik san'ati raqamli media, virtual haqiqat va interaktiv teatr orqali yangi shakllar olmoqda. Zamonaviy aktyorlar sahna bilan birga ekran va virtual platformalarda ham ijodiy imkoniyatlarini kengaytirmoqda. Shu bilan birga, aktyorlik san'ati global miqyosda inson hissiyotlarini va madaniy qadriyatlarni ifodalashda muhim vosita bo'lib qolmoqda.

XULOSA

Aktyorlik san'ati qadimdan shakllangan va insoniyat madaniyatining ajralmas qismi bo'lib kelgan. Diniy rituallardan boshlab, antik teatr va o'rta asr dramatik shakllari orqali rivojlanib, zamonaviy teatr va kino san'ati shaklini olgan. Aktyorlikning asosiy vazifasi inson hissiyotlarini etkazish, ijtimoiy voqealarni aks ettirish va madaniy ta'sir ko'rsatishdir. Shu sababli, aktyorlik san'ati nafaqat estetik, balki intellektual va tarbiyaviy ahamiyatga ega san'at shakli hisoblanadi.

Aktyorlik san'ati insoniyat madaniyati va tarixida eng qadimiy va muhim san'at shakllaridan biridir. U insonning o'z his-tuyg'ularini, fikr va qarashlarini boshqa odamlar orqali ifodalash, ularni hayotiy voqealar, dramatik sahnalar yoki hikoyalar yordamida tomoshabinga yetkazish san'atidir. Aktyorlikning paydo bo'lishi jamiyatdagi madaniy va ijtimoiy ehtiyojlar bilan chambarchas bog'liq bo'lgan.

Tarixiy manbalarga qaraganda, aktyorlik san'ati ilk bor diniy marosimlar va urf-odatlar doirasida yuzaga kelgan. Masalan, qadimgi Misr, Yunon va Rimda diniy bayramlar, ibodat marosimlari yoki xalq ertaklarini sahnalashtirish orqali insonlar o'z hissiyotlarini ifodalashni boshlagan. Shu jarayonda odamlar tabiat hodisalarini, qahramonlarning hayotini va ijtimoiy masalalarni dramatik shaklda namoyish etgan. Shunday qilib, aktyorlik san'ati

[7] Stanislavski, K. (1936). *An Actor Prepares*. Routledge.

imrconf.com

dastlab ko‘ngilocharlikdan ko‘ra ma’naviy va tarbiyaviy maqsadga xizmat qilgan.

Aktyorlik san’ati rivojlanib, teatr va sahna madaniyati shakllanishi bilan yanada chuqurlashdi. Aktyor o‘z obrazini yaratish jarayonida nafaqat o‘z hissiyotlarini, balki tomoshabin bilan muloqot qilish, uning e’tiborini tortish va ularni voqelik dunyosiga kirishish imkoniyatini ham o‘zlashtiradi. Shu tariqa, aktyorlik san’ati insoniyat tarixida inson ruhiyatini o‘rganish, jamiyatni tahlil qilish va insoniy qadriyatlarni ifodalashning samarali vositasiga aylangan.

Umuman olganda, aktyorlik san’atining paydo bo‘lishi insoniyat madaniyatidagi ijtimoiy, diniy va estetik ehtiyojlardan kelib chiqqan bo‘lib, bugungi kunda ham u insonning o‘zini ifodalash, hissiyotlarini etkazish va tomoshabin bilan chuqur muloqot qilish imkoniyatini yaratishda muhim o‘rin tutadi.

imrconf.com

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Carlson, M. (2004). *Theories of the Theatre: A Historical and Critical Survey from the Greeks to the Present*. Cornell University Press.
2. McConachie, B. (2010). *Performance and Anthropology*. Routledge.
3. Cartledge, P. (1997). *The Cambridge Companion to Greek Tragedy*. Cambridge University Press.
4. Goldhill, S. (2007). *The Audience of Athenian Tragedy*. Cambridge University Press.
5. Brockett, O. G., & Hildy, F. J. (2007). *History of the Theatre*. Pearson.
6. Nicoll, A. (2009). *The Development of Modern Drama*. Cambridge University Press.
7. Hagen, U. (1991). *Respect for Acting*. Wiley Publishing.
8. Stanislavski, K. (1936). *An Actor Prepares*. Routledge.